

## HEIN VAN AKEN

### Nieuwe gegevens voor 's dichters biografie

DOOR

Dr. W.E. HEGMAN

*lid van de Maatschappij*

Over Hein van Aken zijn slechts weinig biografische bijzonderheden bekend, die gedeeltelijk uit eigen getuigenissen, gedeeltelijk uit die van tijdgenoten kunnen worden afgeleid.

Hij is misschien te Brussel geboren, in de tweede helft van de XIIIe eeuw. Zijn vroegste werk valt omstreeks 1280 en hij moet nog vóór 1330 gestorven zijn wegens de toevoeging van het tussenzinnetje « God hebbe die siele sine » bij Boendale, *Leken Spieghel* 3, 17, 91-96:

Van Bruesele Heyne van Aken,  
Die wel dichte conste maken,  
(God hebbe die siele sine!)  
Maecte dese twee vaersekinne:  
« Vrient, die wart langhe ghesocht,  
Selden vonden, schiere verwrocht. »

Deze plaats vormt een merkwaardige « Literaturstelle », omdat zij ons gegevens aan de hand doet betreffende de afkomst of geboorte van de dichter, betreffende de datum van zijn overlijden, de waardering door zijn tijdgenoten en zijn literaire productie. Aangevuld met de schaarse gegevens in Hein van Aken's werk zelf, is ze de enige bron voor de biografie.

Hein van Aken was tijdens zijn leven « prochiaen » te Cortbeke, zoals ons Rose 9966 wordt medegedeeld. Hiermee kan zowel Korbeek-Lo als Korbeek-(over-)Dijle bedoeld wezen, twee Brabantse gemeenten in de nabuurschap van Leuven.

Korbeek-over-Dijle (Cortbeke-supra-Dylam) was in de middeleeuwen een kleine heerlijkheid aan de linkeroever van de Dijle, die ca. 1308 aan Jan van Waver zou hebben toebehoord, zoals bij C. van Gestel en F. Chr. Butkens te lezen staat<sup>1</sup>. Volgens een andere plaats bij Butkens<sup>2</sup> zou evenwel niet Jan, maar Willem

(1) C. VAN GESTEL, *Historia Sacra et Profana Archiepiscopatus Mechliniensis* (Hagae Comitum 1725), I, p. 209; F. CHR. BUTKENS, *Suppléments aux Trophées du Duché de Brabant* (La Haye 1726) II, p. 104.

(2) *Suppléments* II, p. 105.

van Waver heer van Korbeek-Dijle zijn geweest. Wat er ook van zij, het geslacht van Waver schijnt niet lang van dit bezit te hebben genoten, bijaldien dit ooit het geval is geweest. Gramaye<sup>3</sup> weet te vertellen dat één en dezelfde familie, te weten de familie van Corbeke, uit het Leuvense geslacht van Calsteren, beide de heerlijkheden Korbeek-Lo en Korbeek-Dijle in haar bezit zou hebben gehad. Het feit, dat in de oude leenregisters de lenen van deze twee heerlijkheden veelal gemengd voorkomen, pleit ten voordele van deze zienswijze.

Uit een akt van 1311<sup>4</sup> blijkt, dat in die tijd Jan van Quaderebbe heer was van Korbeek-Dijle. We vinden hem ook vermeld, naast Margareta van Quaderebbe (was het zijn zuster?)<sup>5</sup>, in het zg. « Latijnsboek », een ca. 1350 naar een origineel van 1312 gecopieerde lijst van vazallen die leenhulde hadden gebracht aan hertog Jan III ter gelegenheid van zijn troonsbestijging:

1. *Johannes de Quaderebbe*, apud Cortebeke, XXVIII modios avene et XXVIII solidos turonenses annuatim cum dominatione appendente et XXX libras apud Levedale et apud Vossem et XI libras bursales in rotulo lovaniensi<sup>6</sup>.
2. *Margareta domina de Quaderebbe*, apud Levedale et apud Vossem XXXIX libras veteres lovanienses annuatim, grosso veteri pro IX denariis computato, et apud Cortebeke supra Dylam XXVIII modios avene et XXVIII solidos turonenses annuatim<sup>7</sup>.

Uit een notitie in het zg. « Spechtboek » van 1374, een leenregister opgesteld door 's hertogen griffier Nicolas Specht, mag worden geconcludeerd dat Margareta vóór Jan van Quaderebbe in het genot van boven omschreven rente moet zijn geweest, vermits men daar, fol. 22<sup>ro</sup>, na de opsomming der lenen gehouden door Jan van Quaderebbe vindt opgetekend: ... ende dees goiden staen gescreve *in doude boecke* op Margriten vrouwe van Quaderebbe.

Zowel Margareta als Jan van Quaderebbe moeten Hendrik van Quaderebbe in die erfrente zijn opgevolgd. Het is intussen wel merkwaardig dat deze als de « rente Vandercalsteren » bekend

(3) *Antiquitates illustrissimi ducatus Brabantiae* (Bruxelles 1606-1610).

(4) Waarbij de Norbertijnerabdij van St.-Michiel te Antwerpen wordt bevestigd in het bezit van de tienden van Korbeek-Dijle (Brussel R.A., Section des Cartulaires, n° 77a, t. I, fol. 14).

(5) Men vindt de genealogie van de familie van Quaderebbe bij A. WALTERS, *Histoire des environs de Bruxelles* (Bruxelles 1855) III, p. 197. Margareta van Quaderebbe komt er niet in voor.

(6) L. GALESLOOT, *Le livre des feudataires de Jean III, duc de Brabant* (Bruxelles 1865), p. 121.

(7) L. GALESLOOT, *a.w.*, p. 209.

staat<sup>8</sup>, wat de zienswijze van Gramaye zou kunnen staven.

Het altare van Corbeek-Dijle vindt men sedert het begin van de XIIIe eeuw vermeld onder de beneficiën, die men « personaten » pleegt te noemen<sup>9</sup>. De begeving er van was aan de bisschop van Kamerijk voorbehouden, zoals blijkt uit een oorkonde van Jan van Bourgondië<sup>10</sup>. De persoon van Korbeek-Dijle was niet enkel in het bezit van een belangrijk deel van de parochiale inkomsten, maar tot vóór 1229 waarschijnlijk zelfs van de opbrengst der gemeentelijke tienden. Want in dat jaar zien wij dat Balduinus de Bethunia, « persona de Corbeek », afziet van de tienden van Korbeek en van de verdere inkomsten van de parochies Korbeek, Meerbeek en Westrem en deze afstaat aan de Premonstratenzerabdij van St.-Michiel te Antwerpen mits een jaarlijkse cijns van 8½ vlaamse ponden (pro octo liberis flandrensibus monete et dimidia)<sup>11</sup>. Deze stand van zaken is onder Balduinus' opvolgers ongewijzigd gebleven, mits enige geringe verandering in het bedrag der rente.

Korbeek-Dijle, dat deel uitmaakte van de dekenij Brussel, ressorteerde onder het rechtsgebied van het bisdom Kamerijk, waarvan de oostelijke grens nagenoeg door de Dijle werd gevormd<sup>12</sup>, zodat Korbeek-Lo (dekenij Leuven) in het bisdom Luik was gelegen. Ook op wereldlijk plan behoorden beide gemeenten tot twee verschillende administratieve omschrijvingen: Korbeek-Dijle lag binnen de jurisdictie van Herent, Korbeek-Lo binnen die van Lubbeek<sup>13</sup>.

Korbeek-Lo (Cortbeca, Corbeche), langs de oude heirweg van Leuven op Tienen, wordt in de middeleeuwen o.m. in verband met een aldaar gevestigde leprozerie vermeld<sup>14</sup>. Reeds ten tijde van de kruistochten zou er een kapel bestaan hebben, aan O.-L.-Vrouw toegewijd, die in 1617 werd verwoest maar een jaar later

(8) A. WAUTERS, *a.w.*, III, pp. 451-452.

(9) De bezitter van zo een beneficium of « persona personatus » was een geestelijke zonder zielelast (curatus sine cura), die zich van elke verplichting in de parochie ontlastte op een verblijvend priester (vicarius investitus, presbyter), maar die niettemin genoot van de inkomsten aan het altare verbonden, afgezien van de « portio congrua » die de residerende en bedienende priester van rechtswege toekwam.

(10) Archief van het Aartsbisdom Mechelen, Misc. Camer. II Codex Joannis de Burgundia: « Sequuntur personae sive personatus dioecesis Cameracensis: ... In decanatu Bruxellensi personae de Wespelaer et de Cortbeke ».

(11) R.A., Cartulaire de l'abbaye de St-Michel, t. IV, fol. 14<sup>ro</sup>.

(12) J. LAENEN, *Introduction à l'histoire paroissiale du Diocèse de Malines (Les Institutions)* (Bruxelles 1924), p. 27.

(13) BUTKENS, *Trophées tant Sacrés que Profanes du Duché de Brabant* (La Haye 1724), II, p. 3.

(14) J. LAENEN, *Kerkelijk en godsdienstig Brabant vanaf het begin der iv<sup>e</sup> tot in de xv<sup>e</sup> eeuw* (Antwerpen 1936), II, p. 106.

heropgericht door pastoor Pieter Slaeghs<sup>15</sup>. Die kapel, die een eind buiten de bebouwde kom van de gemeente was gelegen, waarschijnlijk op de plaats waar zich eertijds de lazarij bevond, werd in het begin van de XIXe eeuw overgebracht naar het kerkhof van Korbeek-Lo, waar zij thans binnen de omheining er van oprijst, links achter, tegen de ommuring aangebouwd. Onder het Mariabeeldje is een zeskantige steen ingemetseld met volgende inscriptie:

†  
 MARIA  
 DER  
 SIEKE  
 LIEDEN  
 BIDT . VOOR  
 ONS

De heerlijkheid Korbeek-Lo behoorde eertijds, zeker nog in 1282, aan het geslacht van Calsteren uit Leuven, meer bepaald aan Hendrik van Calsteren<sup>16</sup>. Het is niet helemaal onmogelijk, dat deze Hendrik van Calsteren dezelfde is als de door Butkens vermelde Henry de Corbeke<sup>17</sup> en wellicht mag vereenzelvigd worden met Henricus de Corbeke « miles », schepen van Leuven in 1280, die we op verschillende plaatsen bij Divaeus, Rer. Lovan., aantreffen. In het Latijnsboek wordt verder vermeld:

*Johannes de Calstris, quendam domum, quinque bonaria terre et bonarium prati vel circiter juxta Loe*<sup>18</sup>,

wiens echtgenote en zoon wij in hetzelfde leenregister ontmoeten in een ander verband:

*Aleydis, uxor Johannis de Calstris, de Lovanio, mansionem de Linden, cum dominio, homines, scabinos, et mansionarios ejusdem loci, preter altam justiciam, et XX bonaria nemoris sita supra dicta mansionem in una petia; et XII bonaria terre sita ante portam dicte mansionis. Dominus Johannes, filius suus, miles, stans in rotulo lovaniensi, modo tenet*<sup>19</sup>.

(15) A. VAN DEN BROECK, *Aanteekeningen over Corbeek-Loo*, 't Parks Maandschrift IX (1909), pp. 135 vlgg.

(16) C. VAN GESTEL, *a.w.*, I, p. 210; BUTKENS, *Suppléments* II, p. 115.

(17) *Trophées* I, p. 344.

(18) L. GALESLOOT, *a.w.*, p. 144.

(19) L. GALESLOOT, *a.w.*, p. 11.

Tenslotte is er in het Latijnsboek, fol. 82<sup>vo</sup>, nog spraak van Margareta en Wouter van Calsteren, die beiden optreden in een leen te Oppuurs:

*Margareta de Edeghem* [Spechtboek, fol. 39<sup>vo</sup>: *vander Calsteren*], de Machlinia, uxor Johannis de Edeghem, de bonis in Oppuders, que quondam fuerunt *Walteri de Calstris*, sui consanguini<sup>20</sup>.

Aanvankelijk een kapelanij van het naburige Lovenjoel, kwam het altare van Korbeek-Lo, samen met de geestelijke en wereldlijke tienden, vrij vroeg aan de Benediktijnerabdij van Sint-Truiden. In een bulle van 1107, gegeven door paus Paschalis II, wordt het « altare de Corbeke » genoemd onder de vele altaria welke de abdij bezit « ab omni personatu libera »<sup>21</sup>. In later tijd werd de abt herhaaldelijk in dit bezit bevestigd bij de uitvaardiging van allerlei oorkonden<sup>22</sup>. Evenwel had de abdij van Sint-Truiden intussen de tienden van Korbeek-Lo op 9 juni 1161 aan Vlierbeek afgestaan<sup>23</sup>. Laatstgenoemde priorij was een stichting van de monniken van Affligem, opgericht op voorslag van de graaf van Leuven, Godfried I met de Baard, die in 1125 de abdij van Affligem had begiftigd met een stuk grond te Vlierbeek, om er een kleine kloostergemeenschap te vestigen<sup>24</sup>. Niet lang bleef Vlierbeek echter bij Affligem aangesloten, want reeds ten tijde van abt Arnulf, in 1173, bekwam de priorij haar ontvoogding. Deze was nochtans zo volstrekt niet, dat de monniken een abt uit eigen midden mochten kiezen. Ze hadden een monnik uit Affligem te vragen: Obeunte abbate Fliderbecensi conventui ipsius non alterum quam professum Haffligeniensis ecclesie presente Haffligeniensi abbate eligere licebit<sup>25</sup>. Die toestand bleef bestaan tot 1258<sup>26</sup>.

Tengevolge van allerlei betwistingen was de abdij van Sint-Truiden onder de hand opnieuw in het bezit gekomen van de

(20) L. GALESLOOT, *a.w.*, p. 203.

(21) CH. PIOT, *Cartulaire de l'abbaye de Saint-Trond* (Bruxelles 1870), I, p. 31.

(22) CH. PIOT, *a.w.*, I, pp. 99, 135.

(23) 't Parks *Maandschrift* IX (1909), p. 140. CH. PIOT, *a.w.*, I, p. 31 noot 10.

(24) Locum itaque quemdam Fliderbeka appellatum ab omni potestate tam mea quam ecclesie lovaniensis, beato Petro Haffligeniensis ecclesie sucit moris est principibus cum omnibus pertinenciis suis libere tradidi ut Abbas Haffligeniensis cellam ibi Dei, et mea meorumque opitulacione extrueret, monachos poneret, qui die noctuque pro mea meorumque salute Domino supplicarent (E. DE MARNEFFE, *Cartulaire de l'abbaye d'Affligem et des monastères qui en dépendaient*, Louvain, 1894-1901, pp. 65-66).

(25) E. DE MARNEFFE, *a.w.*, pp. 228-229.

(26) J. LAENEN, *a.w.*, II, p. 18.

tienden van Korbeek-Lo, welke ze in leen schijnt te hebben gegeven aan zekere Jordanus Sunepart, vooraleer er in de twintiger jaren van de XIIIe eeuw een Leuvens poorter, Johannes Boschere, mee te belenen<sup>27</sup>. In 1262 werd een scheidsrechterlijke uitspraak uitgevaardigd, waarbij beslist werd dat deze tienden mits een jaarlijkse cijns van zeven Keulse mark (ad annuam pensionem septem marcharum coloniensis monete) voor goed aan Vlierbeek zouden toebehoren, terwijl het patronaatsrecht van Korbeek-Lo aan de abt en aan het kapittel van Sint-Truiden bleef voorbehouden<sup>28</sup>. De moeilijkheden hielden nochtans niet op, tot in 1487 werd overgegaan tot de verkoop van kwestieuze tienden samen met het patronaatsrecht (unacum patronatus ecclesie de Coerbeke), aan de Premonstratenzerabdij van 't Park bij Leuven voor de som van dertig Rijnse gulden (ad triginta florenos renenses auri electorum imperii)<sup>29</sup>.

Met dat al is het niet gemakkelijk uit te maken, welke van beide gemeenten bedoeld wordt Rose 9966 «ende es prochiaen te Cortbeke». Er bestaat geen reden om te twifelen aan de waarachtigheid van deze mededeling van de copiïst van hs. A, die werkzaam was in een tijd toen Hein van Aken nog leefde en hem derhalve kan hebben gekend<sup>30</sup>.

Voorlopig zijn wij op grond van zekere indiciën geneigd Korbeek-Lo te beschouwen als de plaats, waar onze dichter als «prochiaen» gevestigd was. We zullen daar straks op terugkomen. Laten we inmiddels onderzoeken, of in de ons ter beschikking staande bronnen voor de geschiedenis van het hertogdom Brabant geen spoor van hem valt te ontdekken, of althans van het geslacht dat zijn naam draagt.

Al schijnt de dichter blijkens Leken Spieghel 3, 17, 91 uit Brussel geboortig, toch is het onzeker of het geslacht *van Aken* daar inheems was, want noch in de XIIIe, noch in de XVe eeuw vindt men er melding van gemaakt. Daarentegen ontmoet men in het Latijnsboek tot tweemaal toe de naam *de Aquis*, in latere bronnen, met name in het Spechtboek van 1374, *Dayx*:

(27) CH. PIOT, *a.w.*, I, pp. 178-179. Er staat: Acta sunt hec anno Incarnationis dominici M<sup>o</sup>CC<sup>o</sup> vigesimo... (de rest is geradeerd).

(28) CH. PIOT, *a.w.*, I, pp. 303-305. De tienden werden toen in leen gehouden door Suanehildis «relicta Johannis dicti Boschere».

(29) CH. PIOT, *a.w.*, II (Bruxelles 1874), pp. 441-445.

(30) Het Amsterdamse Rose-hs. A werd ca. 1300 geschreven, staat wellicht dicht bij de autograaf of gaat er op terug (Lieftinck, *Tijdschrift* LXIX, 1951, p. 10); de scriver er van en Hein van Aken waren in elk geval tijdgenoten. Genoemde mededeling komt ook voor in het Cheltenhamse Rose-hs. (Brussel, K.B. II, 1171; 2e helft XVe eeuw), dat op eenzelfde modeltekst teruggaat. Het Comburgse hs. daarentegen (ca. 1400), het jongste van de drie, vertoont op deze plaats — evenals vaak elders — een afwijkende lezing en vermeldt noch de «toename» van Hein van Aken, noch zijn hoedanigheid, noch zijn woonplaats.

1. *Gerardus dictus de Aquis*, de Lovanio, VI bonaria terre, jornale prati, VII capones annuatim, modium avene, X panes, XL denarios lovanienses annuatim apud Grattenkien. Istud est scriptum apud Lovanium, et est scriptum apud Greys supra Symonem de Aquis<sup>31</sup>.
2. *Johannes dictus de Aquis*, de Lovanio, VI bonaria terre cum domo et domistadio, XL solidos census in caponibus, denariis et panibus apud Gratenchien in parochia de Bossuut<sup>32</sup>.

Zowel Gerardus als Johannes de Aquis, beiden Leuvenaars, treden op in een leen te Gottechain, in het kerspel Bossut, in Waals-Brabant, aan de Dijle gelegen, even ten zuiden van Korbeek-Lo en Korbeek-Dijle. Dat dit leen over de taalgrens lag is vermoedelijk de oorzaak van de verfransing van de naam in het Spechtboek<sup>33</sup> en van de corrupte spelling *de Laken* voor *de Aken* op een derde plaats in het Latijnsboek:

3. *Symon de Laken*, de Lovanio, sex bonaria terre vel circiter, X capones, X panes ... (rasuur), unum domistadium cum domo, mansionarios, jacentia apud Gratenchien<sup>34</sup>.

Gewis laten de drie hierboven gegeven aanhalingen uit het leenregister van hertog Jan III de identificatie van een der vermelde personen met de dichter Hein van Aken niet toe. Van meer betekenis lijkt ons een naam, die we hebben teruggevonden bij C. van Gestel, *Historia Sacra et Profana Archiepiscopatus Mechliniensis*, tom. I (Hagae Comitum 1725), p. 78, waar a° 1272 F[rater] *Henricus de Aquis* wordt genoemd in de lijst van commandeurs van het Huis der Duitse Orde, het *Domus Pitzenburgica* te Mechelen.

Het Huis Pitzenburg werd volgens een overlevering, opgetekend door Van Gestel, in 1198 door Wouter Berthout III (gest. 1201) ter beschikking gesteld van de Ridders van de Duitse Orde, die er een commanderie inrichtten, die zelf onder het gezag stond van de landscommandeur van Koblenz. Een bepaald stuk, om die bewering te staven, kan niet worden aangewezen. Wel is er het minnelijk accoord, gesloten tussen de broeders van het Duitse Huis en het kapittel van Sint-Rombout in 1253, waaruit mag blijken dat de broeders reeds enige tijd in de stad gevestigd waren, vermits zij beloven een jaarlijkse cijns te betalen als ver-

(31) L. GALESLOOT, *a.w.*, p. 71.

(32) *A.w.*, p. 139.

(33) Dayx = d'Ayx, van Aken.

(34) L. GALESLOOT, *a.w.*, p. 245. Uit de omschrijving blijkt duidelijk, dat hier hetzelfde leen is bedoeld als sub 1 en 2.

goeding voor offergiften in hun kerk wederrechtelijk genoten, tegen de rechten in welke het kapittel als pastoor van de stad toekwamen <sup>35</sup>.

Het is niet onmogelijk, dat Frater Henricus de Aquis tot hetzelfde geslacht behoort, dat nagenoeg een halve eeuw later te Gottechain voorkomt, vermits « ante annum 1529 omnes qui hac commendaria (van het Domus Pitzenburgica namelijk) potiti sunt commendatores equites Mechlinienses aut Belgici nobiles fuere » <sup>36</sup>. En het zou zeker niet onaardig wezen in die Frater Henricus de Aquis, opvolger van Frater Jacobus (a<sup>o</sup> 1269), de eerste met naam gekende bevelhebber van de Duitse Orde te Mechelen, de dichter van de Rose te mogen herkennen, ook al vermeldt J. Le Roy, aan wie « Le Grand Théâtre Sacré du Duché de Brabant » wordt toegeschreven en die heel wat aan Van Gestel is verplicht, hem tom. I (La Haye 1734), p. 74 van dit werk in de Liste des Commandeurs de Pitzenbourg met de toevoeging: « peut-être *Van de Water* » <sup>37</sup>.

Mocht de identificatie Frater Henricus de Aquis = Hein van Aken met de waarheid stroken, dan zou op aannemelijke wijze veel in het oeuvre van de dichter een verklaring vinden.

De Duitse Orde was ontstaan gedurende de derde kruistocht uit een hospitaal, in 1191 onder de muren van Sint-Jans-Akko ter verpleging van Duitse pelgrims opgericht door enige kruisvaarders uit Bremen en Lübeck. Zij verwierf weldra de bescherming der pausen en werd door Innocentius III (1198-1216) als ridderorde erkend. De nieuwe ridders moesten in hun betrachtingen het doel nastreven der Tempeliers, de krijgsdienst ter verdediging van de heilige plaatsen, en dit der Johannieten, de ziekenzorg. Het is echter weinig waarschijnlijk, dat ze zich te Mechelen lange tijd met dit laatste hebben bezig gehouden <sup>38</sup>. Het Huis Pitzenburg schijnt een rijkberent klooster te zijn geweest, waar de ridders en de broeders een weelderig leven leidden. Toch bestaat er reden toe te geloven, dat eerst sinds 1382 de leiding van het Mechelse Huis aan leden uit vermogende adellijke families werd toevertrouwd: Bertholdus is de eerste in de

(35) J. LAENEN, *Geschiedenis van Mechelen tot op 't einde der middeleeuwen* (Mechelen z.j.), p. 326. MIRAEUS-FOPPENS IV, p. 558 en Archief van het Kapittel van Sint-Rombout, *Liber Caerulaeus*, fol. 10.

(36) C. VAN GESTEL, *a.w.*, I, p. 77.

(37) H. CONINCKX, *Les chevaliers teutoniques à Malines*, Bulletin du Cercle Archéologique, Littéraire et Artistique de Malines XXXIII (1928), p. 15 plaatst tussen Fr. Jacobus en Fr. Henricus de Aquis nog *Fr. Willelmus de Confluentia*, maar geeft zijn bronnen niet aan; ook vermeldt hij p. 17 *Fr. Theodoricus de Aquis* als receveur van Pitzenburg (a<sup>o</sup> 1340).

(38) J. LAENEN, *Kerkelijk en godsdienstig Brabant vanaf het begin der iv<sup>e</sup> tot in de xv<sup>e</sup> eeuw* II, p. 144.

door Van Gestel medegedeelde Series Commendatorum die er met de titel « dominus », d.i. *here* wordt aangeduid<sup>39</sup>. De namen van al zijn voorgangers worden zonder uitzondering voorafgegaan door het teken F. = « frater », d.i. *broeder*, kloosterling die de priesterwijding niet heeft ontvangen.

Het ligt voor de hand dat een lid van de Duitse Orde, welke rang hij er ook in mocht bekleden, een warme belangstelling zal hebben getoond voor alles wat met het chevalereske ideaal betrekking hield en dat hij, wanneer hij aan literatuur ging doen, aan deze belangstelling uiting trachtte te geven en er getuigenis van af te leggen. In hem leeft het ridderideaal immers in zijn meest zuivere vorm voort, zelfs in een tijd wanneer dit in wereldlijke kringen tengevolge van allerlei omstandigheden begon te verslappen en af te brokkelen. Dat hij een leerlicht als *l'Ordene de Chevalerie* een vertaling waardig keurde is vanzelfsprekend, als we bedenken dat het niet onmogelijk is dat de Franse dichter bij de vervaardiging er van het oog kan hebben gehad op de Tempelridders<sup>40</sup>, waar de gelofte van volstrekte zuiverheid — evenals ten andere bij de Duitse-Ordelingen en de overige geestelijke ridderorden — zozeer op de voorgrond werd gesteld. En het kan misschien op het eerste zicht verwondering wekken, dat een werk als de *Roman de la Rose* door een kloosterling zou zijn vertaald, we mogen echter niet vergeten dat het in Frankrijk geestdriftige bewonderaars heeft gehad ook in geestelijke kringen, tot zelfs op het einde van de XIVe eeuw bij de proost van Rijsel Jean de Montreuil en bij de proost van Parijs Pierre Col, die de roman heeft verdedigd als het werk van een echte katholieke<sup>41</sup>. Zelfs in onze tijd aarzelt een kenner als prof. J. van Mierlo niet om de mnl. *Rose* op rekening te zetten van een (parochie)priester<sup>42</sup>!

Toch rijst er tegen de identificatie Henricus de Aquis = Hein van Aken enig bezwaar. Volgens Van Gestels Series Commendatorum treedt Henricus de Aquis als bevelhebber op van het Huis Pitzemburg van 1272 tot 1287. In dat jaar is hij door Frater Wilhelmus opgevolgd. Daaruit volgt dat Henricus de Aquis uit Mechelen verdwijnt lang vóór de dood van Hein van Aken, vermits de *Vierde Martijn* ondubbelzinnig dagtekent van 1299. Hier

(39) Hoewel Coninckx, *l.a.p.*, p. 15 melding maakt van Dom. Chrétien, a<sup>o</sup> 1353, opnieuw echter zonder vermelding van zijn bron.

(40) J. TE WINKEL, *Het ridderwezen geschetst volgens de ridderromans* (overdruk van het Jaarverslag v. h. Kon. Oudheidk. Genootschap, 1894).

(41) J. HUIZINGA, *Herfstij der Middeleeuwen* (Haarlem 1950<sup>7</sup>), p. 140.

(42) J. VAN MIERLO, *De Letterkunde van de Middeleeuwen* (Antwerpen - 's-Hertogenbosch, z.j.<sup>2</sup>), I, p. 342. Dez., *Onze Middelnederlandsche Woordkunst* (Antwerpen z.j.), p. 38.

dient echter opgemerkt, dat Van Gestel in de Series Commendatorum nergens een « obit » aangeeft, zoals hij in de overige door hem medegedeelde lijsten van abten en priors geregeld doet. Hierdoor kan niet worden uitgemaakt, of Henricus de Aquis in 1287 precies is overleden, ofwel of hij om een of andere reden het Huis op het Nieuwland te Mechelen heeft verlaten. In het eerste geval kan hij onmogelijk met Hein van Aken vereenzelvigd worden, in het tweede geval wel. Laten we nu, louter bij wijze van werkhypothese, het laatstgenoemde alternatief aangaarden en onderzoeken of er nergens in het oeuvre van de dichter een aanwijzing is te vinden, die deze veronderstelling zou kunnen staven.

Uit de *Vierde Martijn*, een gedicht dat op meer dan één plaats de indruk wekt te zijn geschreven door iemand die een stuk van zijn leven overschouwt en tot de vaststelling komt dat het hem tenslotte niet zo goed is gegaan, vernemen we dat de dichter vroeger in de gunst van de grote heren heeft gestaan, maar dat de omstandigheden sedert in zijn nadeel zijn veranderd:

Die heren trocken mi bat naer  
 Ende eerden mi al oppenbaer  
 Ende hieten mi 'die vroede',  
 Doe mijn stucken waren claer  
 Ende ic hen diende hier ende daer

(Mart. IV 821-825).

Nu is de schrijver evenwel « arm van goede » (Mart. IV 820); rampspoed en beproeving hebben hem bezocht en hij staat er weerloos tegenover, omdat hij niet langer kan rekenen op de steun en de tegemoetkoming van invloedrijke beschermers. Vrees om de groten te mishagen had hem trouwens voordien reeds een passage in de pen gegeven, waarin hij uiting geeft aan zijn beduchtheid voor al te zware « wedersake » vanwege degenen die het voor 't zeggen hebben: Rose 10462. En het heeft er alle schijn van dat die vrees niet helemaal ongegrond is geweest, want op het ogenblik dat hij de *Vierde Martijn* schrijft, kan hij van zichzelf getuigen: Ic ende verlies wi sijn een paer (Mart. IV 833). Hij voelt zich een slachtoffer van de trouweloosheid die bij de groten opgeld doet en acht zich daarom genoopt openlijk kritiek op ze te oefenen:

Ic ben dies seker ende vroet  
 Dat ic al mijn leven dichten moet  
 Ende meest op die heren

(Mart. IV 479-481),

hoewel hij reeds aan den lijve heeft ervaren dat daar een ernstig gevaar voor hem in schuilt:

Heren waren hem te swaer,  
 Omme dat hi dicwile wert gewaer  
 Harre quader sonden  
 Ende hise en spaerde niet een haer

(Mart. IV 881-884).

En het zijn niet enkel de wereldlijke heersers, die hij in zijn gedicht ter verantwoording roept. Ook de Paus gaat niet vrij uit en tot tweemaal toe (vss. 406, 420) wordt de «ordene» genoemd, waarmee voorzeker een van de drie geestelijke ridderorden wordt bedoeld, die tijdens de kruistochten in het H. Land waren ontstaan.

Zou het nu al te gewaagd wezen, in verband met wat we hierboven hebben uiteengezet, enige samenhang te veronderstellen tussen de uitspraken van Hein van Aken en de verdwijning a° 1287, van Henricus de Aquis als commandeur van de Duitse Orde te Mechelen? Er zijn uit Van Gestel — «resignavit» heet het daar — meer gevallen bekend van abten en priors van kloosters, die vóór hun dood om een of andere reden hun ambt neerleggen. Van welke aard intussen de oorzaak kan geweest zijn, die Henricus de Aquis er toe zou hebben gebracht het Duitse Huis te verlaten, kan niet meer achterhaald worden, maar men zal met ons moeten toegeven, dat het niet zo eigenaardig zou klinken, wanneer we hier een conflict raden, misschien wel een principieel conflict met betrekking tot de ware taak en roeping van de ridderschap, vermits we Hein van Akens orthodoxe opvatting hieromtrent zeer goed kennen. Het is ten andere helemaal niet verwonderlijk dat iemand, die met hart en ziel het ridderideaal genegen is en die zich in zijn gedichten herhaaldelijk aandient als een oprecht bewonderaar van het ridderwezen, op een gegeven ogenblik, wanneer op 't einde van de XIIe eeuw de aftakeling er van stilaan ook de geestelijke orden begint aan te vreten, de voorname plaats die hij in de Duitse Orde bekleedt gaat opgeven, de daden van de ridders uit zijn omgeving gaat toetsen aan de eisen van de ridderwet en die daden als ontoereikend, zelfs als volkomen tegenstrijdig er mee gaat veroordelen. Vooral waar hij vroeger reeds blijk had gegeven de behoefte te hebben gevoeld de aspirant-ridders, die in de Orde wensten te worden opgenomen, nauwkeurig in deze ridderwet te onderrichten, waartoe hij *L'Ordene de Chevalerie* in het Diets had overgezet. We mogen daarbij niet vergeten, dat ca. 1287 de toe-

stand in het Oosten onhoudbaar was geworden wegens de druk door de Turken op Sint-Jans-Akko geoeffend en dat de Teutoonse ridders te Mechelen, zoals overal enkel bekommerd om rijkdom en bezit, zich maar weinig zorgen schijnen te hebben gemaakt om het lot van hun ordebroeders ginder, wat ten overvloede de verontwaardiging van een man als Hein van Aken kan hebben opgewekt.

Als onze hypothese de waarheid treft — en daarvoor pleit ook nog het feit, dat Henricus de Aquis, behorende tot een geslacht dat bezuiden de taalgrens optreedt, wel mag verondersteld worden zeer goed Frans te hebben gekend, iets wat ons bij Hein van Aken telkens weer opvalt, — dan is het vrij goed mogelijk dat Henricus de Aquis = Hein van Aken zich na zijn uittreding uit de Orde te Cortbeke zou hebben gevestigd, allicht Korbeek-Lo, want daar immers bestond een leprozerie, waar hij zich kon wijden aan de verpleging van zieken en verminkten, een bezigheid die een van de voornaamste bekommernissen van de Duitse Orde uitmaakte (of diende uit te maken) en die hij misschien voorheen te Mechelen had beoefend. Er zijn trouwens nog andere aanwijzingen, die ons toelaten Korbeek-Lo bij voorkeur te beschouwen als de plaats waar Hein van Aken zou hebben gewoond.

Het Amsterdamse hs., dat naast de Roman van Cassamus en de Frenesie de mnl. Rose bevat<sup>43</sup>, heeft blijkens een onderzoek van Dr. G.I. Liefstinck<sup>44</sup> al zeer vroeg behoord bij het Brusselse Rijmbijbel-hs. en bij het Brusselse hs. van Der Naturen Bloeme, beide in de Koninklijke Bibliotheek, respectievelijk n° 19545 en n° 19546. Misschien zijn ze alle drie nog uit het diocees Luik afkomstig, gezien de kalender van 19545, waarvan de feestdagen overeenkomen met die van het bisdom Luik en het schutblad van 19546, waarop een aantekening voorkomt betreffende eetgerei dat naar Aarschot is gebracht. Wanneer we nu eensdeels weten dat dit Amsterdamse Rose-hs. zeer dicht bij de autograaf staat, reeds ca. 1300 werd vervaardigd, zodat men daaruit mag besluiten dat de copiïst er van in nauwe relatie kan hebben gestaan tot Hein van Aken en dat het naast het Cheltenhamse hs., dat op eenzelfde modeltekst teruggaat, het enige is dat ons zo nauwkeurig omtrent de auteur inlicht, en wanneer we ons andersdeels herinneren dat Korbeek-Lo in tegenstelling met Korbeek-Dijle in het bisdom Luik was gelegen, dan hebben we hier al

(43) Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen; gedeponeerd ter Koninklijke Bibliotheek, 's-Gravenhage, Kon. Ac. XXIV.

(44) *Drie handschriften uit de librije van de abdij van Sint Bernards opt Schelt*, Tijdschrift LXIX (1951), pp. 1-23.

een eerste aanwijzing, natuurlijk geen doorslaggevend bewijs. Een tweede aanwijzing ligt misschien in de vertaling van het tweede gedeelte van de *Rinclus*, althans indien we in Gielis, de vertaler van het eerste gedeelte, een monnik uit Affligem mogen herkennen, geboortig uit Molhem, niet ver van de abdij, die zich op het grondgebied van de huidige gemeente Hekelgem bevindt, en indien we Heinrec, die het werk heeft voortgezet met Hein van Aken mogen identificeren<sup>45</sup>. Het is in dit geval immers best mogelijk dat een of andere monnik met Gielis' onafgewerkte vertaling uit Affligem naar Vlierbeek is gekomen, dat tot 1258 een monnik uit Affligem tot abt kreeg en sinds 1262 opnieuw de tienden in leen hield van Korbeek-Lo, waar Hein van Aken de *Rinclus* kan hebben leren kennen en op zijn beurt kan hebben voortgezet met het Franse origineel naast zich.

Meteen bestaat er dan ook gegronde reden, om de *Roman van Heinric ende Margriete van Limborch*, waarvan Leonard Willems het auteurschap aan Hein van Aken heeft betwist<sup>46</sup>, met voldoende waarschijnlijkheid aan onze dichter toe te schrijven. Wij hebben er elders al op gewezen<sup>47</sup>, hoe treffend de parallellismen zijn, die in dit fantastische heldendicht en in *Hughe van Tabaryen*, de vertaling van L'Ordene de Chevalerie, worden aangetroffen wat de symbolische interpretatie van het ritueel van de ridderwijding en de opvatting van de ridderschap als levensideaal aangaat. Men heeft overigens uit de vertrouwdheid van Heinric, de schrijver van de *Limborch*, met de *Roman de la Rose* trachten te besluiten tot het feit, als zou deze Heinric niemand anders wezen dan de Brabantse dichter Hein van Aken<sup>48</sup>. Als we daar nu aan toevoegen, dat de Duitse Orde in onze gewesten een commanderie had ingericht in het hartje van Limburg, de commanderie van Alde Biezen, dan lijkt het niet onaanvaardbaar dat Hein van Aken daar zijn inspiratie voor de roman van *Limborch* kan hebben gehaald. Het argument van L. Willems, dat men van een dichter als Hein van Aken, wiens sterke sympathieën voor het huis van Brabant ons uit de Vierde Martijn bekend zijn, bezwaarlijk een verheerlijking van het geslacht van Limburg mag verwachten, wordt grotendeels ontwricht door de

(45) W. E. HEGMAN, *Is Hein van Aken de dichter van het tweede gedeelte van de Rinclus?*, De Nieuwe Taalgids XLVIII (1955), pp. 77-81.

(46) *VMKVA*. 1924, p. 239; J. VAN MIERLO, *De Letterkunde van de Middeleeuwen* (Antwerpen - 's-Hertogenbosch z.j.<sup>2</sup>), I, pp. 369-370 twijfelt eveneens aan het auteurschap van Hein van Aken.

(47) *Ridderschap en ridderwijding in «Hughe van Tabaryen» en de «Roman van Limborch»*, De Nieuwe Taalgids XLIX (1956), pp. 157-163.

(48) Het eerst J.-H. BORMANS, *Bull. de l'Acad. Royale d. sciences, des lettres et des beaux-arts de Belgique* XXI (1854), II, pp. 676-677, XXII (1855), I, p. 83.

vaststelling, dat de Roman van Limborch ongetwijfeld is ontstaan nà 1283, toen na het verscheiden van gravin Irmgarde, die geen opvolger naliet, het geslacht was uitgestorven. De leenroerige twist, die daaruit was voortgevloeid, had Jan I van Brabant in staat gesteld het opvolgingsrecht van Adolf VII van Berg af te kopen, waardoor hij als wettige erfgenaam mocht worden beschouwd. Sedert 1288 werd hij trouwens als hertog van Brabant én van Limburg gehuldigd.

Daarmee zijn we al een eind vooruit gelopen op de vraag, welke interpretatie Rose 9966 dient gegeven aan het woord «prochiaen», vermits een frater of broeder zeker geen priester kan zijn geweest.

Volgens het MnlWdb. 6, 150-151 betekent mnl. *p(a)rochiaen* (van mlat. *parochianus*) niet enkel «parochiaan, kerspelbewoner», in welke zin het woord niet voorkomt bij Kiliaen<sup>49</sup>, maar wordt het tevens gebruikt ter aanduiding van de parochiepape, de pastoor, «het geestelijk hoofd ener parochie, de aan een kerspelkerk verbonden geestelijke», Kil. «*paræcus, curio, sacerdos curiae praefectus, vulgo parochus et curatus*». Reeds Leonard Willems heeft in een lezing, gehouden in het jaar 1924 voor de Koninklijke Vlaamse Academie, betwijfeld of mnl. «prochiaen» met betrekking tot Hein van Aken als (dorps)pastoor mag verstaan worden. En inderdaad, als we de excerpten nakijken, die MnlWdb. 6, 152 i.v. «parochiepape» zijn opgegeven, dan treft ons dat daar telkens de naam van de pastoor wordt voorafgegaan door de betiteling *Her* of *Der*, iets wat ook P.C. Boeren schijnt te hebben opgemerkt, waar hij schrijft «dat het praedicaat *heer* of *dominus* (vroeger) gelijkelijk toekwam aan de clericus en aan de edelman»<sup>50</sup>. Ook Jacob van Maerlant herinnert, Nat. Bloeme 1264-1269, aan het bestaan van «*her* Willem van Utenhove, een priester van goeden love van Erdenburch». Van dergelijke betiteling is nu noch Rose 9966, noch Lek. Spieghel 3, 17, 91 enig spoor.

We zullen nu niet gaan beweren, dat wij, na wat wij hierboven hebben uiteengezet, er in geslaagd zijn een scherp omlind levensbericht te schetsen van Hein van Aken, naast Jacob van Maerlant wellicht de begaafdste dichter die de didactische richting in de mnl. literatuur vertegenwoordigt. Dat was ook niet de bedoeling. Wij hebben er enkel naar gestreefd de wegen aan te duiden

(49) Kiliaen kent in die betekenis enkel *prochiewoonder* «*paræcus, eiusdem fani consors, curialis*».

(50) *Tijdschrift* LXXIII (1955), p. 242, n. 8; vgl. J. VAN CLEEMPUT, *Wetenschappelijke Tijdingen* XV (1955), p. 415.

waarlangs o.i. het biografisch onderzoek omtrent Hein van Aken zou kunnen gevoerd worden. We mogen daarbij niet uit het oog verliezen, dat de oplossing van het identificatieprobleem misschien in een of ander archiefstuk ligt verscholen, zoals ook niet alles wat door Hein van Aken is geschreven tot ons is gekomen. De door Jan Boendale geciteerde apodictische verzen

Vrient, die wart langhe ghesocht,  
Selden vonden, schiere verwrocht

hebben wij noch in het oeuvre van onze dichter, noch in de ons bekende middelnederlandse literatuur aangetroffen.